

ПРОФЕСИОНАЛНО ОБУЧЕНИЕ И ПРОФЕСИОНАЛНА ИДЕНТИЧНОСТ НА БЪДЕЩИТЕ УЧИТЕЛИ ПО МУЗИКА

Янна Рускова

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Педагогически факултет

9700 Шумен, ул. Университетска 115

yannaruskova@gmail.com

VOCATIONAL TRAINING AND PROFESSIONAL IDENTITY OF FUTURE MUSIC TEACHERS

Yanna Ruskova

Shumen University "Bishop Konstantin of Preslav"

Faculty of Education

9700 Shumen, University Street 115

ABSTRACT

The paper deals with the problem of identification in professional stage training of future music teachers. Reveal the results of a study of the professional identity of students – future music educators.

Key words: professional identity, future music educators

Теоретичните изследвания в съвременната психологическа, педагогическа и специализирана професионална литература, независимо от определени детайлни различия, определят изключителното значение на процеса за професионална идентификация (за достигане на професионална идентичност) за цялостното личностно-професионално развитие и утвърждаване на специалистите. Още повече нараства функцията му в етапа на образование – на приобщаване в професията и усвояване на професията/професионалните дейности. Затова днес важна задача на университетското образование, включително и на музикално-педагогическото, е формиране на личността на професионалиста и съдействие за неговата идентификация с избраната професия.

В психолого-педагогическата литература няма еднозначни дефиниране, характеристика и структура на понятието професионална идентичност. [6:487-492] Професионалната идентичност (ПИ) се определя като „отъждествяване, сливане с избраната професия“ [5:164]; като осъзнаване на своята принадлежност към определена професия [10:113]; като „проектиране на себе си в определена социална позиция, професия или ситуация“ [11:4]; като динамичен процес на формиране, информиране, реформиране, съпоставяне с колеги. [8:14] И като такава тя е в най-тясна връзка с професионалното самоопределение. Към този активен момент от развитието на личността „се причислява още адаптирането към професията през време на професионалните обучение и дейност...“ [5:415-416]. Именно като процес, започващ от студентската скамейка, е обект на настоящото изследване.

Освен това, всички психолого-педагогически изследвания свързват процеса на ПИ с професионалния „Аз-образ“ като част от професионалното самосъзнание. Като основа за професионална идентификация тоза образ включва: професионални стереотипи и уникалността на собственото „Аз“; осъзнаване на своето „Аз“ във връзка с професионалния „Аз-образ“. [9:324] На основата именно на самоосъзнаването [4] се формира „Аз-концепцията“ и образът на професията, т.е. професионалната идентификация.

Друг важен момент, също активно заложен в редица изследвания за ПИ, е отъждествяването на „Аз-а“ със своята професионална група, която оценява личността на

професионалиста позитивно; възможността професионалната група да „тласне” потенциала напред; всъщност да се осъществи позитивният образ на професията, професионалният идеал. Когато бъдещият учител по музика притежава положителен образ за себе си като учител, той е мотивиран да се развива, в противен случай няма да може да отговори на предизвикателствата на професията. [11: 8]

Изхождайки от теоретичните предпоставки, процесът на формиране на професионалната идентичност на бъдещите специалисти се изразява със следната схема: изграждане на образа на професията → изграждане на Аз-образ и Аз-концепция → изграждане на професионален Аз-образ → осъзнаване на своята тъждественост с професионалния Аз-образ → Убеденост в правилността на избор на професия и положително отношение към себе си като субект на учебно-професионална дейност и към бъдещата професионална дейност.

В тази връзка, статията отразява проведено изследване на ПИ на студентите от специалност „Педагогика на обучението по музика“ в Педагогически факултет на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“ през 2013 г. [7]. Студентите са типични от педагогически аспект лица, даващи представа за генералната съвкупност, като принципът е участието на всички обучавани през посочения период (75 студенти). Използвана е анкета „Професионална идентичност“ на А. Азбел – за осъзнатост на професионалния избор и професионална идентичност. Така предложената за целта на изследването анкета със съответната ѝ методика принадлежи към личностните инструменти за диагностика [1; 2:170-182; 3:143-155]. Благодарение на възможността да се концептуализира, респондентът (студентът) сам разкрива особеностите на своята ПИ. Тази анкета е свързана с методика за изучаване на *статусите* на ПИ, на които човек отговаря в определен момент от процеса на своето професионално самоопределение (в случая – етап на професионално обучение във ВУЗ) и в същото време – за отразяване на отношението на индивида към този процес. Съдържа 20 въпроса, всеки с четири варианта на отговор; анкетираният избира само един възможен отговор.

За изследване на резултатите се определят четири статуса на професионална идентичност: неопределена, наложена, мораториум (отложена, криза на избора), формирана. За обработване на резултатите всеки вариант на отговор е разпределен в един от статусите. Всеки отговор се оценява с една или две точки, в съответствие с ключа към въпросите. Колкото по-голяма е сумата от точки по определен статус, толкова в по-голяма степен тази преценка-статус е характерна, приложима за изследвания студент, т.е. доминиращият статус определя статуса на ПИ за студента. За всеки статус са определени по 5 нива: 1. слабо изразен статус; 2. по-ниско от средното ниво; 3. средно ниво; 4. по-високо от средното ниво; 5. силно изразен статус. Броят на точки за нивата е различен за всеки статус.

Характеристиките на основните статуси на ПИ, които се установяват след изследването с тази методика, са както следва:

1. *Неопределена ПИ* – липсва мотивиран избор, отсъстват представи за кариера, човек даже не поставя пред себе си такива проблеми; статусът е характерен за тези, които нямат трайни и силни професионални цели и планове и/или не се опитват да ги формират, привикнали са да живеят с текущи желания, не осъзнават важността на професията и професионалната кариера за цялостното личностно развитие, поради което не преминават през криза на идентификацията; често в семейството не е имало активен интерес към професионалното им бъдеще.

2. *Наложена ПИ* – формално извършен избор на професионални цели, липсва вътрешна убеденост в правилността на избора; налице са формирани представи за професионално бъдеще, но те са наложени отвън (детерминирани са например от родителите, които насочват не само професионалното развитие, а и избират приятели...), не са резултат от собствен самостоятелен избор и саморазвитие; адаптивна форма на поведение.

3. *Мораториум* (криза на избора) – „отсрочена“, „отложена“ ПИ; студентът осъзнава проблемите на избраната професия, на своето ПС, но се намира в процес на размисъл, на неопределеност за решаването им; активно се опитва да ги преодолее, пробвайки и изследвайки различни алтернативни варианти на поведение и действия; често са носители на висока тревожност и ниска самооценка; родителите им не са толкова авторитарни, както при наложената ПИ, в семейството може да има и някои разногласия за професионалната кариера.

4. *Формирана ПИ* – професионалните планове за кариерата са определени, ясни, отразяващи спецификата на избраната професия и собствено „Аз“, и това е резултат от осмислени самостоятелни решения; характеризират готовност за осъзнато професионално развитие, увереност в правилността на решенията за професионалното бъдеще; носителите на този статус: имат формирано позитивно отношение към специализираната подготовка в процеса на обучение; преминали са през статуса „криза на избора“ и самостоятелно формират системата от знания за себе си и своите ценности, целите и жизнените си убеждения; могат осъзнато да строят своя живот, защото са определили какво искат да постигнат.

5. *Смесена* – между мораториум и формирана.

Анкетата и методиката ѝ се основават на разбирането, че формирането на ПИ има ярко изразен етапен характер – по пътя на смяната на статусите, в определена последователност. В тази връзка след събиране и обобщаване на данните от анкетата, изследването се насочва към:

➤ Определяне и анализ на доминиращ статус и ниво – на всеки студент, на студенти от определен курс, на всички студенти;

➤ Проследяване на движението на статусите на ПИ – от I курс към IV курс.

На следващата *Таблица №1* се представят резултатите за всички студенти, от различните курсове.

Курс / Статус ПИ	Н	На	М	Ф
I	12	0	50	38
II	0	0	36	64
III	0	17	50	33
IV	14	0	57	29
Средно	7	4	48	41

Таблица №1: Статуси на ПИ за различните курсове (%)

Както се вижда от резултатите, за значителна част от студентите – 41%, се определя формирана ПИ: ясно определени професионални планове за кариера, свързани с вътрешно-мотивиран избор на професия; осъзнато отъждествяване на „Аз-образа“ със спецификата на професионалната дейност; позитивно отношение към учебно-професионалната дейност като основополагаща за професионализма; формирана система от знания за себе си и за своите ценности, целите и жизнените си убеждения. Това е обективно обусловено от факта, че поради спецификата на специалността, студентите имат ярко изразени способности и интереси, свързани с музиката; че са приели за своя мисията да бъдат учители по музика.

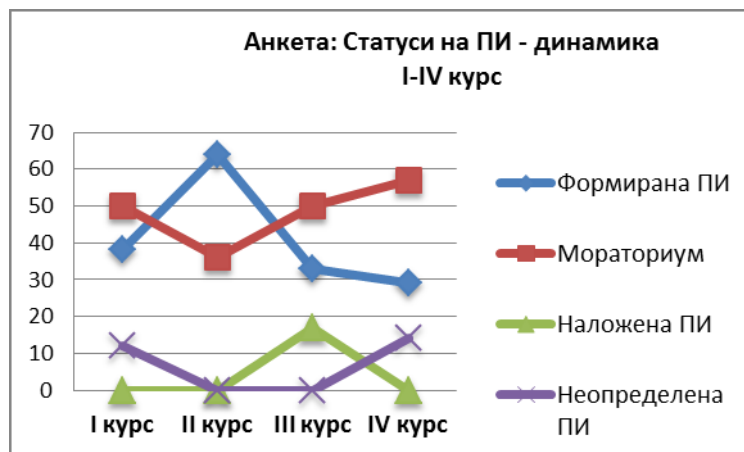
Немалко от студентите (48%) имат отложена ПИ (мораториум) – намират се в криза по отношение на своя екзистенциален избор: осъзнават проблемите на своето ПС, на процеса на овладяване на професията, но проявяват определена нерешителност за преодоляването им, за израстване и успешност в учебно-професионалната дейност – неопределена активност, честа смяна на различни алтернативни варианти на поведение и действие; често проявяват

тревожност и ниска самооценка; възможно е в семейството да е имало разногласия за избора на професионална кариера.

Едва 7% от студентите имат неопределена ПИ: налице е неясен, немотивиран избор на професионално развитие; липсват осъзнати представи за професионално развитие и кариера, свързани с избраната специалност – неотъждествяване на „Аз-а“ с избраната професия; отсъстват трайни и силни професионални цели, не се правят и опити да се формират; не се осъзнава не само важността на етапа на обучение (развитие на професионални ЗУК), но и въобще на професията за цялостното личностно самоопределение; възможно е в семейството да не е проявяван активен интерес към ПС.

Според изложените данни, 4% от студентите са с наложена ПИ, т.е. при тях: е налице външна мотивация при избора на професия и при формиране на професионално самоопределение в етапа на обучение; има липса на вътрешна убеденост в правилността на избора; формираните представи за професионално бъдеще не са резултат от собствен самостоятелен избор и саморазвитие; преобладава адаптивна форма на поведение.

Динамиката на статусите на ПИ за различните курсове е графично представена във *Фигура №1*.

Фигура №1: Динамика на статусите на ПИ за всички изследвани студенти

Така представените от различни гледни точки резултати за статусите на ПИ налагат следните изводи:

1. Като цяло студентите от специалност „Педагогика на обучението по музика“ притежават сравнително *много добре изразена ПИ* – средно за всички изследвани студенти: формирана ПИ – 42%, мораториум – 48%, наложена – 4%, неопределена ПИ – 7%.

2. Тези данни доказват, че *преобладават* студенти с *характерни* за етапа на образование статуси на ПИ – формирана ПИ и мораториум (общо 90%). Изразеността на нормативния кризис (мораториум) нормално е над стойностите на формираната ПИ (с 6%). И двете групи студенти са преминали през неопределената или наложена ПИ; осъзнават проблемите на процеса в етапа на учебно-професионално обучение; разбират значението му за цялостното личностно израстване и самоопределение. Различават се по увереността, решителността, по начините на осъществяване на развитието и саморазвитието си.

3. Необходимо е да се обърне внимание на тенденцията за понижаване на показателите на формираната ПИ в края на обучението – след рязко покачване във II курс, спадът е значителен (9% – IV курс спрямо I курс).

4. Активна е проявата на статуса мораториум – отчита се тенденция за повишаване на стойностите му, макар и в рамките на 7% при сравнението I-IV курс. Този факт насочва вниманието към търсене на форми на работа за преодоляване на тревожността, неувереността в силите, решителността в заключителния етап на образованието, на прага на встъпването на студентите в реалната професионална среда.

5. Нехарактерна за етапа на обучение във ВУЗ е наложената ПИ. Тревожна е появата ѝ в III курс (17%), когато вече студентите са навлезли значително в учебно-професионална подготовка. Това ги отдалечава от процеса на окончателната формирана ПИ.

6. Неопределената ПИ, в рамките на средно 7% от изследваните студенти, също не е характерна като цяло за етапа на ПС при обучение във ВУЗ. Още по-неестествена е отрицателната тенденция за появата на този статус при завършването на образованието. Това означава, че за тези студенти не е приключил или не е извършен процесът на отъждествяване на „Аз-а“ с „Аз-учител по музика“; че се подлага на съмнение изборът на професионално развитие и кариера чрез професията „Учител по музика“.

7. За ориентир в насоките на работа за утвърждаване на характерни и положителни статуси на ПИ могат да се използват определените ѝ нива [6]. Преобладаващите средни нива за ПИ мораториум, за наложената ПИ, за неопределената ПИ показват, че липсата на силно изразени такива прави по-лесно преминаването на студентите в друг статус, за осъществяването на преминаване във формирана ПИ или мораториум.

Всички данни от това изследване на ПИ на студентите – бъдещи музикални педагози – дават основание да се изтъкнат и практически проблеми. Отнасят се до приложението на резултатите при търсене на пътища за ефективно осъществяване на ПИ в етапа на професионално образование и професионална подготовка чрез: преосмисляне на учебен план, съдържание на учебни програми и насочването им към изграждането на учителя по музика като добър изпълнител и теоретик с музикално-педагогическа насоченост; ориентиране на съдържанието на всички дисциплини към всеки от елементите на ПИ; залагане на активни и интерактивни форми и методи на работа, специфично ориентирани за изграждане на положително отношение към професионалната дейност; осъществяване на нови форми на работа в извънучебна среда; целенасоченост за повишаване на сигурността и мотивацията на студентите в/за бъдещата професия.

Използвана литература

1. Азбель, А. Особенности формирования статусов профессиональной идентичности. Автореферат, 2004
2. Азбель, А., А. Герцов. Психологические тесты для старшеклассников и студентов. Питер, 2012
3. Азбель, А., А. Герцов. Узнай себя. СПб, Питер, 2006
4. Акаева, С. Проблемы становления профессиональной идентичности студентов-психологов. http://www.rusnauka.com/9_KPSN_2011/Psihologia/5_84537.doc.htm
5. Речник по психология, ДИ Наука и изкуство, София, 1989
6. Рускова, Я. За професионалната идентичност на бъдещите учители по музика. Сборник научни трудове, НВУ „В. Левски“, Шумен, 2012
7. Рускова, Я. Професионално самоопределение на студентите – бъдещи учители по музика. Дисертация, 2013
8. Тошев, Б. В. Учители, практики-наставници, изследователи, популяризатори и публицисти и техните публикации на образователни теми. *Bulgarian Journal of Science and Education Policy*, Vol. 3, №1
9. Шавир, П. Психология професионального самоопределения в ранней юности. Москва, Педагогика, 1981
10. Шнейдер, Л. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг. М., 2004
11. Eyre, A. K. Professional identity of music teachers: A lifelong discovery. In K. Veblen & C. Beynon (Eds. with S. Horsley, U. DeAlwiss, & A. Heywood). *Perspectives on music education in Canada*, 2007